

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Kelbî, *Cemhere* (Nâcî), s. 231-232; Câhiz, *el-Beyân ve't-tebyîn*, I, 24, 32, 46-47, 170, 173, 292, 317-318, 339-340, 352-355; II, 93, 220, 297; III, 274; a.mlf., *el-Buḥalâ* (nşr. Tâhâ el-Hâcîrî), Kahire 1981, s. 124, 126, 127; İbn Kuteybe, *el-Ma'ârif* (Ukkâşe), s. 222, 403-404; a.mlf., *'Uyûnü'l-aḥbâr*, I, 24, 97, 161, 217, 220; II, 33, 341-342; III, 17, 119, 134, 231; IV, 4, 5, 14, 23, 127; Müberra, *el-Kâmil* (nşr. M. Ahmed ed-Dâî), Beyrut 1406/1986, II, 532, 556-559, 696, 697; III, 1274; İbn Abdürabbih, *el-İkdü'l-ferîd*, I, 8, 164; II, 10, 75, 106, 119, 131, 162, 275; III, 37, 266; IV, 105, 114-115, 242; VII, 100, 109, 168, 188; VIII, 18; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist* (Flügel), bk. İndeks; Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân*, I, 77, 438; V, 37, 448; a.mlf., *Mu'cemü'l-üdeba*, XI, 24-35; İbnü'l-Adîm, *Buḡyetü't-ṭaleb* (Zekkâr), VII, 3044-3065, ayrıca bk. tür.yer.; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, VI, 226; Safedî, *el-Vâfi*, XIII, 254-255; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 105; Ömer Feruh, *Târîhu'l-edeb*, I, 732-735; Ziriklî, *el-A'lâm* (Fethullah), II, 297; Jaakko Hämeen-Anttila, "Khâlid Ibn Şafwân-The Man and the Legend", *SO*, LXIII (1994), s. 69-166; Bustânî, *DM*, VII, 327, 328; Ebû Muhammed Vekîfî, "İbn Ehtem", *DMBİ*, III, 50-52; Ch. Pellat, "Khâlid b. Şafwân", *El*² (İng.), IV, 927.

NADİR ÖZKUYUMCU

HÂLİD b. SAİD

(خالد بن سعيد)

Ebû Saîd Hâlid b. Saîd
b. el-Âs el-Kureşî el-Ümevî
(ö. 14/635 [?])

İlk müslümanlardan,
Hz. Peygamber'in kâtibi.

Babası Câhiliye döneminde Mekke'nin ileri gelenlerinden, daha sonra da İslâm'ın tanınmış düşmanlarından biri olup Ebû Ühayha künyesiyle tanınırdı. Hâlid'in Hz. Ali ve Ebû Bekir'den önce veya Ebû Bekir'le beraber yahut ondan hemen sonra İslâm'ı kabul ettiği, fakat babasından çekindiği için bunu açıklayamadığı söylenmekteyse de kızı Ümmü Hâlid'in belirttiğine göre Hz. Ali, Ebû Bekir, Zeyd b. Hârise ve Sa'd b. Ebû Vakâs'tan sonra beşinci müslümandır. Bir gece rüyasında korkunç bir ateşin kenarında bulunduğunu, babasının kendisini ateşe atmaya çalıştığını, Resûl-i Ekrem'in de onu belinden kavrayıp kurtardığını görmüştü. Rüyasını anlattığı Hz. Ebû Bekir Resûlullah'a iman etmesini tavsiye edince Hâlid Resûl-i Ekrem'in yanına gidip daveti hakkında bilgi aldıktan sonra müslüman oldu. Ancak babası diğer kardeşleri vasıtasıyla onu yakalatarak feci şekilde dövdü, güneş altında günlerce susuz bıraktı, kardeşlerinin

kendisiyle konuşmasını yasakladı. Hâlid'in dininden vazgeçmeyeceğini anlayınca da onu evinden kovdu. Habeşistan'a hicret başlayınca kadar Hz. Peygamber'in yanında kalan Hâlid, yine ilk müslümanlardan olan karısı Ümeyme (Ümeyne yahut Hümeine) bint Hâlid (Halef) el-Huzâiyye ile birlikte ilk kabile ile Habeşistan'a hicret etti. Onun ikinci kabile ile hicret ettiği de rivayet edilmektedir. Sonraları Zübeyr b. Avvâm ile evlenecek olan kızı Eme ile oğlu Saîd Habeşistan'da dünyaya geldiler. Resûlullah'ın Hâlid'i bir heyetle birlikte Habeşistan kralına gönderdiği ve onun on yıldan fazla bir süre orada kaldığı da söylenmektedir. Hz. Peygamber, Habeşistan'da kocası dinden dönen Ümmü Habîbe'yi kendisine nikâhlaması için Necâşi'ye haber gönderdiği zaman Ümmü Habîbe nikâh için Hâlid'i kendine vekil tayin etmiş, Hâlid de Ümmü Habîbe'yi Resûl-i Ekrem'e nikâhladığını belirtmişti (İbn Hişâm, IV, 295; İbn Hacer, VII, 652).

Hâlid b. Saîd, ikinci muhâcir kâflesiyle Habeşistan'a hicret eden kardeşi Amr, Ca'fer b. Ebû Tâlib ve diğer müslümanlarla birlikte 7 (628) yılında Medine'ye döndü. Resûlullah'ın Hayber'in fethiyle meşgul olduğunu öğrenince Hayber'e gitti. Hz. Peygamber, cihada katılanlardan izin alarak Hayber ganimetinden Hâlid'e de pay verdi. Hâlid daha sonra Resûl-i Ekrem'le birlikte Umretü'l-kazâ'da, Mekke'nin fethinde, Huneyn, Tâif ve Tebük gazvelerinde bulundu. Hâlid b. Saîd'in besmeleyi ilk yazan kimse olarak bilinmesi Hz. Peygamber'e nâzil olan ilk âyetleri yazdığını, hatta Habeşistan'a hicret edinceye kadar vahiy kâtipliği yaptığını göstermektedir. Onun Resûlullah'ın bazı fermanlarını kaleme aldığı, Sakif heyetine verilen fermanı yazdığı bilinmekte, dört halife ile Hâlid ve kardeşi Ebân'ın en fazla kâtiplik yapanlardan olduğu kaydedilmektedir (Zürkânî, III, 390). Hz. Peygamber, Mekke fethinden sonra henüz müslüman olmayan kabilelere askerî birlikler göndermeye başlayınca Hâlid b. Saîd'i 300 kişiyle birlikte Urene taraflarına gönderdi (Vâkıdî, III, 873). 10 (631) yılında Medine'ye gelerek İslâmiyet'i kabul eden Yemen'in Murâd kabilesi reisi Ferve b. Müseyk geri dönerken Resûl-i Ekrem onunla birlikte gitmek üzere Hâlid'i Yemen'e (San'a bölgesine ve Mezhic kabilesine) zekât tahsildarı olarak görevlendirdi.

Hâlid ve Amr, diğer kardeşleri Ebân ile birlikte hem Resûlullah hem Hz. Ebû Be-

kir devrinde önemli hizmetler yaptılar. Hz. Peygamber Amr'ı Hayber, Tebük, Fedek ve Vâdîkurâ gibi yerlere zekât tahsildarı, Ebân'ı da Bahreyn'e vali tayin etti. Resûl-i Ekrem'in vefatını haber alan kardeşler Medine'ye döndüler ve Resûlullah'tan sonra artık bir başkasının memuriyetini kabul etmeyeceklerini bildirdiler. Hâlid ile Ebân ancak Benî Hâşim'in biatından sonra Hz. Ebû Bekir'e biat ettiler. Bu sebeple Şîa kaynakları Hâlid'i, Hz. Ebû Bekir'e fitnenin önlenmesini amaçlayan Hz. Ali'nin zoruyla biat edenler arasında saydığı gibi onun bir cuma günü Ebû Bekir'i minberden indirmeyi tasarlayan, fakat yine Ali'nin yönlendirmesiyle hilâfeti haksız yere elde ettiğini kendisine söyleyen on iki sahâbiden biri olduğunu, hatta ilk konuşmayı Hâlid'in yaptığını kaydetmektedir (Bahrülülûm-i Tabâtabâî, II, 332-333; Hasan es-Sadr, s. 353-355). Hz. Ebû Bekir devrinde yapılan Suriye savaşlarına üç kardeş birlikte katıldı. *Ridde** savaşlarında Suriye'nin doğu taraflarına gönderilen orduya Ebû Bekir'in Hâlid b. Saîd'i kumandan tayin ettiği belirtilmektedir. Daha sonra Bizanslılar'a karşı yapılan Ecnâdeyn Savaşı'nda (13/634) üçünün birden şehid düştüğü, Hâlid'in o sıralarda elli yaşlarında olduğu kaydedilmektedir. Bazı kaynaklara göre ise Hâlid Suriye'deki Mercisuffer Savaşı'nda kumandan olmuş (Halife b. Hayyât, *et-Târîh*, s. 120), İkrime b. Ebû Cehil'in bu savaşlarda şehid düşmesi üzerine mücahidler arasında bulunan karısı Ümmü Hakîm bint Hâris ile Muharrem 14'te (Mart 635) evlenmiş ve aynı gün şehid düşmüştür (Hâkim, III, 250). Ümmü Hakîm'in, içinde zıfafa girdikleri çadırın direğiyle o gün dokuz Bizanslı'yı öldürdüğü rivayet edilir (İbn Sa'd, IV, 99; İbn Hacer, VIII, 194). Hâlid b. Saîd'in Yemen Savaşı'nda (15/636) vefat ettiğine dair rivayet zayıf kabul edilmiştir.

Hâlid'in çok güzel bir yüze sahip olduğu, üzerinde "Muhammed resûlullah" yazılı yüzüğü Hz. Peygamber'e kardeşi Amr'ın değil onun verdiği (Hâkim, III, 250), Yemen'in Zebid bölgesinde bulunduğu sırada muhadramûn şairlerinden cengâver sahâbî Amr b. Ma'dikerib'in "samsâme" adlı ünlü kılıcını kendisine hediye ettiği rivayet edilir.

Hâlid b. Saîd'in Resûl-i Ekrem'den hadis rivayet ettiği bilinmemekte, ancak hadis kitaplarında onunla ilgili şu olaya yer verilmektedir: Hâlid Resûl-i Ekrem'in huzuruna kabul edilmeyi beklediği bir sırada, kocasından boşanıp bir başka ki-

şile evlenen bir kadının yeni kocasını cinsî bakımdan zayıf bulduğu için eski kocasına dönmek isteğini Resûlullah'a anlattığını duymuş, Hz. Peygamber'in huzurunda bu şekilde konuşmanın saygısızlık olacağını düşünerek o esnada içerde bulunan Ebû Bekir'e kadının bu şekilde konuşmasına engel olmadığı için târizde bulunmuştur (Buhârî, "Şehâdât", 3, "Edeb", 68; Müslim, "Nikâh", 111-112).

Muhammed b. Hasan Bûraygı, Hâlid hakkında *Hâlid b. Sa'îd b. 'Aş: eş-şahâbî el-mücâhid* adıyla bir eser yazmıştır (Zerkâ [Ürdün] 1987).

BİBLİYOGRAFYA :

Wensinck, *el-Mu'cem*, VIII, 70; Buhârî, "Şehâdât", 3, "Edeb", 68; a.mlf., *et-Târihu's-şagîr*, I, 2, 4, 34, 35; Müslim, "Nikâh", 111-112; Vâkıdî, *el-Megâzî*, III, 873, 967, 968, 973, 1085; İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 239, 277, 346; IV, 184, 229, 295; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, IV, 94-100; Halîfe b. Hayyât, *et-Târih* (Ömerî), s. 97, 120; a.mlf., *et-Tabakât* (Zekkâr), s. 26; İbn Kuteybe, *el-Ma'ârif* (Ukkâşe), s. 296; İbn Hibbân, *Meşâhîr*, s. 33; Hâkim, *el-Müstedrek*, III, 248-252; İbn Abdülâzîz, *el-İstî'âb*, I, 399-403; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, II, 97, 98; VII, 24, 26, 287-288; Zehebî, *A'lâmü'n-nübela'*, I, 259-260; a.mlf., *Târihu'l-İslâm: 'Ahdü'l-hulefâ'i'r-râşidin*, s. 91-92; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, V, 343; İbn Hudeyde, *el-Mişbâhu'l-mu'dî* (nşr. Muhammed Azîmüddîn), Beyrut 1985, I, 90-91; Fâsî, *el-İk-dû's-semîn*, IV, 265-267; İbn Hacer, *el-İşâbe* (Bicâvî), II, 236-239; VII, 506-507, 509, 517-518, 652; VIII, 148, 193-194; Zürkânî, *Şerhu Mevâhib*, Kahire 1854, III, 390-391; Bahrülulûm-i Tabâtabâî, *Ricâlû's-seyyid Bahrû'l-ülûm* (nşr. M. Sâdık Bahrülulûm – Hüseyin Bahrülulûm), Tahran 1363 hş., II, 325-334; Mehmed Zihni, *el-Hakâik*, İstanbul 1311, II, 3-6; Bedrân, *Tehzîbü Târihi Dimaşk*, V, 48-55; M. Mustafa el-A'zamî, *Küttâbü'n-nebî*, Riyad 1401/1981, s. 57-58; Hasan es-Sadr, *Te'sîsü's-Şi'a*, Beyrut 1981, s. 353-355; Mustafa Fayda, *İslâmiyetin Güney Arabistan'a Yayılışı*, Ankara 1982, s. 59-60; Cezzâr, *Medâhilü'l-mü'el-lifin*, I, 413-414; Abdülhay el-Kettânî, *et-Terâtibü'l-idâriyye* (Özel), I, 125, 126, 199, 200, 209, 272; II, 155, 156, 204, 206; Şâkir Mahmûd Abdülüm'im, "Küttâbü'n-nebî", *el-Mü'errihu'l-Arabî*, IV, Bağdad 1975, s. 187-188; H. Loucel, *Khâlid b. Sa'îd*, *EP* (Fr.), IV, 960-961.

M. YAŞAR KANDEMİR

HÂLİD b. SİNÂN

(خالد بن سنان)

Hâlid b. Sinân b. Gays el-Absî
(IV veya VI. yüzyıl [?])

Câhiliye döneminde yaşamış
sâlih bir kişi.

Gatafân kabilesinin büyük kollarından birini teşkil eden ve cengâverlikleriyle meşhur olan Benî Abs kabilesine mensup olduğu nakledilir. Yaşadığı dönem

kesin olarak bilinmemektedir. Bazı rivayetlerde milâttan önce, bazılarında milâdi IV. yüzyılda veya Kisrâ Enûşîrvân döneminde (531-579) yaşadığı söylenmektedir. Kızının veya oğlunun Hz. Peygamber'le görüştüğüne dair rivayetleri dikkate alarak onun Resûl-i Ekrem'in doğumundan kısa bir süre önce yaşadığını söylemek mümkündür. Bir rivayete göre Hz. Peygamber, Hâlid b. Sinân'ın kendisini Medine'de ziyaret eden kızı veya oğluna, "Merhaba ey kardeşimin çocuğu!" diyerek iltifatta bulunmuş, bu kişi Resûl-i Ekrem'den İhlâs sûresini dinleyince babasının da aynı şeyleri söylediğini ifade etmiştir (Hâkim, II, 598-599).

Abs kabilesi mensupları, aralarında Hâlid b. Sinân gibi tevhid akidesine inanan ve Hz. Muhammed'in bi'setini haber veren bir kişinin bulunmasından dolayı iftihar ederlerdi. Yine bir rivayete göre Resûl-i Ekrem Medine'de kendisini ziyaret eden Abs kabilesi heyetine Hâlid b. Sinân'ı sormuş ve onun hakkında, "Hâlid kavminin kaybettiği bir nebidir" demiştir (İbn Kesîr, II, 212). Ancak İbn Abbas'a atfedilen bu haber sahih hadis kitaplarında yer almamaktadır.

Bu tür güvenilir rivayetlerde ona isnat edilen birtakım menkıbelere de rastlanır. Bunlardan bazılarına göre Hâlid Necid, Hicaz, Hayber, Harretüleşcâ gibi bölgelerden birinde gündüzleri yoğun duman çıkarıp, geceleri uzak mesafeleri aydınlatacak kadar güçlü ışık veren, "nârü'l-harreteyn" (nârü'l-hadesân) adlı bir ateşe tapmaya başlayan kavmini tevhid inancına çağırmıştır. Diğer bazı menkıbelere göre ise Absoğulları, peygamberlik iddiasında bulunan Hâlid b. Sinân'dan bir mucize göstermesini isteyerek kayalıklar arasından bir ateş seli akıtmasını teklif etmişler, istedikleri mucize zuhur edip ateş etrafı yakmaya başlayınca bu defa onu söndürdüğü takdirde kendisine inanacaklarını söylemişler, Hâlid de ateşi söndürmek için içine dalmış ve yanmamıştır.

Bu menkıbeleri nakleden kaynakların bir kısmı, Hâlid b. Sinân'ın Hz. Peygamber'den veya Hz. İsa'dan önce Araplar'a gönderilmiş bir peygamber olduğunu kabul eder. Söz konusu rivayetleri sened ve metin açısından değerlendiren âlimler ise Hâlid b. Sinân'ın Câhiliye devrinde yaşamış Kus b. Sâide, Ümeyye b. Ebû-Salt, Varaka b. Nevfel gibi tevhid inancına bağlı (Hanîf) sâlih bir kişi olabilece-

ği görüşünü benimsemişlerdir. Kur'an-ı Kerim'de Resûl-i Ekrem'e yakın bir zamanda Araplar'a peygamber gönderilmediğinin bildirilmesi (es-Secde 32/3), ayrıca bazı sahih hadislerde Hz. Peygamber'le Hz. İsa arasında başka bir peygamberin bulunmadığına temas edilmesi de (Buhârî, "Enbiyâ", 48; Müslim, "Fezâ'il", 143, 144) bu görüşü teyit etmektedir. Kelâm âlimleri, Allah'ın, peygamberlerini şehirliler arasından seçip gönderdiğini dikkate alarak bir bedevî olan Hâlid b. Sinân'ın peygamber olamayacağı görüşünü benimsemişlerdir. Muhyiddin İbnü'l-Arabî *Fuşûşü'l-hikem*'de Hâlid b. Sinân'a bir bölüm ayırmıştır.

Hz. Peygamber'in Hâlid b. Sinân'ı taklit ettiğini ileri süren müsteşrik Caetani'nin bu iddiası ilmî dayanaktan yoksundur. Zira Caetani, bu hususta yukarıda bahsedilen rivayetleri esas almıştır ki bunların güvenilirliği olduğu bilinmemektedir. Söz konusu iddia, Hz. Muhammed'in gerçek bir peygamber olduğunu kabul etmemekten kaynaklanmaktadır (ayrıca bk. HANİF).

BİBLİYOGRAFYA :

Buhârî, "Enbiyâ", 48; Müslim, "Fezâ'il", 143, 144; İbnü'l-Kelbî, *Cemhere* (Nâcî), s. 443, 449; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 296; Câhiz, *Kitâbü'l-Hayevân*, IV, 476-478; İbn Şebbe, *Târihu'l-Medineti'l-münevvere*, II, 420-430; İbn Kuteybe, *el-Ma'ârif* (Ukkâşe), s. 62; Mes'ûdî, *Mürûcû'z-zeheb* (Meynard), I, 131-132; IV, 18-22; Hâkim, *el-Müstedrek*, Beyrut 1986, II, 598-600; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, Beyrut 1965, I, 376; a.mlf., *Üsdü'l-gâbe* (Bennâ), II, 99; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdü'l-me'âd*, Beyrut 1989, III, 671, dipnot: 1; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, Beyrut 1966, II, 211-212; Demiri, *Hayâtü'l-hayevân*, Kahire 1321, II, 18, 131-132; Kalkaşendî, *Şubhu'l-a'sâ* (Şemseddin), I, 467; İbn Hacer, *el-İşâbe*, I, 466-469; Semhûdî, *Vefâ'ü'l-uefâ* (nşr. M. Muhyiddin Abdülhamîd), Beyrut 1971, I-II, 152-154; Diyarbekrî, *Târihu'l-hamîs*, I, 199-200; Mahmûd Şükrî el-Âlûsî, *Bulûgu'l-ereb*, Beyrut, ts. (Dârü'l-Kütübü'l-ilmîyye), I, 176; II, 164-165, 278-279; L. Caetani, *İslâm Tarihi* (trc. Hüseyin Cahid), İstanbul 1925, IV, 91; Cevâd Ali, *el-Mufaşşal*, I, 348; IV, 253; VI, 462-463, 546, 698; Köksal, *İslâm Tarihi* (Mekke), IV, 255-260; Ali Sâmî en-Neşşâr, *Neş'etü'l-fikri'l-felsefî fi'l-İslâm*, Kahire 1978, s. 74; Andrew Rippin, "Rhmnn and the Hanifs", *Islamic Studies Presented to Charles J. Adams* (nşr. W. B. Hallaq – D. P. Little), Leiden 1991, s. 162; Ahmed Avni Konuk, *Fusûsü'l-Hikem Tercüme ve Şerhi* (haz. Mustafa Tahralı – Selçuk Eraydın), İstanbul 1992, IV, 311-316; İsmail Cerrahoğlu, "Kur'an-ı Kerim ve Hanifler", *AÜİFD*, XI (1963), s. 87; Ch. Pellat, *"Khâlid b. Sinân"*, *EP* (İng.), IV, 928; Mustafa Fayda, "Abs (Benî Abs)", *Dia*, I, 312.

AHMET ÖNKAL